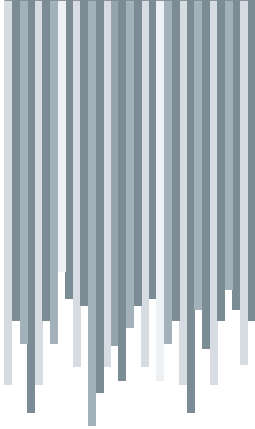

2015

Türk Dış Politikası Yıllığı

Editörler: Burhanettin Duran, Kemal İnat

TÜRK DIŞ POLİTİKASI YILLIĞI
2015

TÜRK DIŞ POLİTİKASI YILLIĞI

2015

EDİTÖRLER
BURHANETTİN DURAN
KEMAL İNAT

SETA

SETA Yayınları 64
ISBN: 978-605-4023-69-1
© 2016 SET Vakfı İktisadi İşletmesi
1. Baskı: Mayıs 2016, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Ümare Altun
Kapak: Erkan Söğüt
Baskı ve Cilt: Türkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

İletişim: SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya D6700 Ankara
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | kitap@setav.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ		7
1. BÖLÜM	TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE BAĞIMSIZ MAKALELER	9
	Almanya'nın Kürt ve PKK Politikası: Denge ve Strateji ÖMER YILMAZ	11
	Tarihten Günümüze Türkiye-Almanya İlişkilerine Eleştirel Bir Bakış İSMAİL EDİZ	45
	Türkiye'nin ABD ve Avrupa Birliği ile İlişkilerinde DAES Etkisi ÇAĞATAY ÖZDEMİR	85
	Transatlantik Ortaklığın Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi AHMET SELİM TEKELİOĞLU	105
2. BÖLÜM	TÜRK DIŞ POLİTİKASININ 2015 YILI GELİŞMELERİ	127
	Türkiye'nin İran Politikası 2015 KEMAL İNAT	129
	Türkiye'nin Irak Politikası 2015 ALİ BALCI RECEP TAYYİP GÜRLER ZANA BAYKAL	159
	Türkiye'nin Suriye Politikası 2015 CAN ACUN	181
	Türkiye'nin Mısır Politikası 2015 İSMAİL NUMAN TELCİ	195
	Türkiye'nin Körfez Ülkeleri Politikası 2015 AHMET ÜÇAĞAÇ	219
	Türkiye'nin İsrail, Filistin ve Ürdün Politikası 2015 RAHMAN DAĞ	245

Türkiye'nin ABD Politikası 2015 KILIÇ BUĞRA KANAT	269
Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası 2015 FİLİZ CİCİOĞLU FAHRIYE KESKİN KARAGÖL	285
Türkiye'nin Rusya ve Kafkasya 2015 Politikası ÖZGÜR TÜFEKÇİ	317
Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2015 ENES BAYRAKLI	341
Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2015 MEHMET UĞUR EKİNCİ NEDİM EMİN	363
Türkiye'nin Afrika Politikası 2015 RAMAZAN ERDAĞ	383
Türkiye'nin Orta Asya ve Pakistan Politikası 2015 FAHRIYE KESKİN KARAGÖL	403
Türkiye'nin Asya-Pasifik Politikası 2015 KADİR TEMİZ	433
Türkiye'nin Latin Amerika Politikası 2015 MUSTAFA YETİM	449
Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği 2015 MUSTAFA CÜNEYT ÖZŞAHİN	467
KATKIDA BULUNANLAR	489

TÜRKİYE'NİN RUSYA VE KAFKASYA POLİTİKASI 2015

ÖZGÜR TÜFEKÇİ

Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

GİRİŞ

Küresel siyasette var olan demografik, ekonomik ve jeopolitik sorunlara rağmen Rusya, SSCB dönemindeki gücüne kavuşmak ve o dönem kendisine bağımlı olan Orta Asya, Kafkasya ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki nüfuzunu tekrar ele geçirmek için elinden gelen tüm stratejik hamleleri yapmaktadır. Bu stratejik yönelim günümüzde kendisini daha çok yumuşak güç uygulamaları şeklinde gösterse de Rusya yer yer askeri güç kullanmaktan da imtina etmemektedir. Diğer tarafta, 2000'li yıllar ile birlikte iç ve dış politikasında önemli açılımlar gösteren, bölgesel bir güç olabilmenin ötesine geçmeye çalışan, uluslararası sorunlara müdahil olup çözüm önerisi getirme amacı taşıyan bir Türkiye bulunmaktadır.

SSCB'nin yıkılmasını takiben Orta Asya ile Kuzey ve Güney Kafkasya'da iki ülke arasında başlayan nüfuz rekabeti, her şeye rağmen iki ülkenin işbirliği geliştirmelerinin önüne geçmemiş, 2015 yılının son aylarında ortaya çıkan ve ilişkilerin yeniden tanımlandığı sürece kadar iki ülke rekabetin gölgesinde ama dostça bir ilişki yürütmüştür. Bahse konu rekabet ve dostluk Türkiye'nin hem Rusya ile ikili hem de özellikle Kafkasya ile bölgesel ilişkilerinde ilişkinin niteliğini belirleyici bir rol oynamıştır. Bu makalede bu anlamda Türkiye'nin 2015 yılında yürüttüğü Rusya ve Kafkasya politikasının önceki yıllarda yaşanan gelişmelerin gölgesinde nasıl bir seyir gösterdiği incelenecektir.

AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ VE ETKİLERİ

2015 yılına girerken Avrasya önemli bir gelişmeye sahne oluyordu. Kökleri 1995 yılında Rusya ve Belarus arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'na dek uzanan ve hayata geçirilmesi için Mayıs 2014 tarihinde Rusya, Kazakistan ve Belarus tarafından imzaları atılan Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), Ekim 2014'te Ermenistan'ın, Aralık 2014'te de Kırgızistan'ın katılımları sonucunda 1 Ocak 2015 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Daha önceki bütünleşme hareketlerine paralel olarak Avrasya Ekonomik Birliği'nin de Avrasya coğrafyasındaki ülkelerin pek çoğunu kapsayacak şekilde, Avrupa Birliği'ne benzer uluslararası bir birlik olması hedeflenmekte ve birlik üyeleri arasında mal, hizmet, sermaye ve işgücü dolaşımının serbest hale gelmesi planlanmaktadır. Avrupa Birliği'nden ilham alan ve ortak bir pazar yaratma arzusu içinde olan birliğe yönelik sert eleştirilerin hem birliğin hedeflediği coğrafyadan hem de Batı dünyasından geldiği görülmektedir. Bu anlamda en sık rastlanan eleştirinin Rusya'nın Sovyetler Birliği'ni yeniden inşa etmek istediği yönünde olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Avrasya Ekonomik Birliği'ne yönelik ilk tepkileri bu eleştirilerin tersine oldukça iyimser bir ton taşıdığı için

Türkiye'nin de birliğe katılması veya en azından gözlemci statüsü alması gündeme gelmiştir. Hatta bu konuda Putin, Türkiye'nin durumu için şunları söylemiştir:

Türkiye daha önce de Avrasya Ekonomik Birliği ile işbirliği veya üyelik ihtimalini dile getirmişti. Başta Türkiye'nin bu isteği Türkiye'nin AB üyelik sürecini hızlandırmak amacıyla AB'ye baskı yapma çabası olarak algılanmıştı. Ama sonra Ankara daha pragmatik yaklaşım sergilemeye başladı. Türkiye Ukrayna'daki kriz yüzünden uygulanan Rusya karşıtı yaptırımlara katılmayı reddetti, Rusya ile ticari-ekonomik işbirliğini genişleterek karşılıklı ödemelerde ulusal para birimlerini kullanmaya hazır olduğunu açıkladı. Ayrıca 1 Aralık'ta gerçekleşen Türkiye ziyaretim sırasında Güney Akım boru hattının rotasının değiştirilip Türkiye üzerinden geçeceğini açıkladık. Ek olarak Avrasya Ekonomik Birliği ile işbirliği Türkiye için ticari-ekonomik alanda çok büyük fırsatlar tanıyacak.¹

Her ne kadar özellikle Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in ve Putin'in Türkiye'nin birliğe katılımına yönelik yoğun çağrılar olsa da ya da 170 milyonluk bir nüfusa ve 2,7 trilyon dolarlık bir ekonomik hacme sahip birliğin Türkiye için oldukça önemli bir pazar olacağı önplana çıkarılmaya çalışılsa da Türkiye'nin dış politika anlayışı Avrupa Birliği'ni ve Batı dünyasını önceleyen bir eğilime sahiptir. Ayrıca 2015 yılı içinde gerçekleşen diğer gelişmeler bunun ne kadar isabetli olduğunun da altını çizmiştir. Bu anlamda bu gelişmelerin ne olduğuna geçmeden önce şu noktaya değinmek gerekmektedir; Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'nin ruhuna aykırı bir davranış sergileyerek Ukrayna iç savaşının doğrudan bir tarafı olarak ortaya çıkması birliğe ve Rusya'ya karşı hem Türkiye'de hem de diğer bölge ülkelerinde soru işaretleri oluşmasına sebep olmuştur.

Bu bağlamda Avrasya Ekonomik Birliği'nin ilk ümitsiz duruma düşürdüğü ülkenin Ermenistan olduğunu görmekteyiz. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, 10 Ekim 2014 tarihinde birliğe katılım anlaşmasını imzaladığında AEB'nin Ermenistan ekonomisine

bir-iki yıl içinde olumlu katkı sağlaması umudu içindeydi. Fakat Rusya'nın yaşamakta olduğu kriz sebebiyle birliğe üye ülkeler aradıklarını bulamamış durumdadırlar. Bu anlamda 2015'in ilk yarısında Ermenistan'ın Rusya'ya ihracatı yüzde 47, Kazakistan'a ihracatı yüzde 33 ve Belarus'a ihracatı yüzde 30 azalmıştır. Bu durumla doğru orantılı olarak AEB ülkeleri arasındaki ticaret hacminin de 2014 yılına kıyasla yaklaşık üçte bir daraldığı görülmektedir.²

Avrasya Ekonomik Birliği'nin ilk yılında hayal kırıklığı yaşayan bir diğer ülke olarak Belarus'u görmekteyiz. 2015 yılının ilk 6 ayında Belarus'un Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleriyle yapmış olduğu ticaret 2014 yılının aynı döneminde gerçekleşen ticaretten 2,5 milyar dolar daha azdır. Bu noktada suçlu tarafın Rusya olduğunu dile getiren Belarus Dışişleri Bakanı Vladimir Makei temel sorunu şöyle özetliyor: "AEB oyuncak değildir fakat Rusya birliği bu şekilde görmektedir."³

Ülke	Ocak-Haziran 2014	Ocak-Haziran 2015
Rusya	18.345,2	14.417,6
Belarus	7.991,2	5.312,8
Kazakistan	3.540,8	2.674,3
Kırgızistan	226,5	162,9
Ermenistan	141,1	92,9

Tablo 1: AEB içindeki ticaret oranları (milyon dolar)⁴

Bu açıdan bakıldığında AEB'nin Rusya tarafından SSCB'yi di-riltmek adına atılan bir adım olduğu yönündeki eleştirilerin defa-tle Rusya tarafından inkar edilmiş olması ortada var olan gerçeği olumsuzlamamaktadır. Birlik şu ana kadar geçen zaman içinde istenilen ekonomik gelişmeyi gösteremezken, buna ek olarak Rus-ya'nın keyfi politikalarından muzdarip ülkelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu bilgiler ışığında bakıldığında Türkiye'nin AEB politikasının gelişmelere itidalli yaklaşmak yönünde gerçekleştiği görülmektedir.

Birliğin imzalarının atılması aşamasında özellikle Kazakistan ve Rusya tarafından birliğe davet edilen ve birlik içerisinde dahil edilmesi en çok istenen ülke olarak Türkiye'nin öne çıkması her ne kadar Türkiye'nin omuzlarına yüklenen bir sorumluluk olarak görülse de pratikteki uygulama ters yönlü olmuştur. Bunun nedeni Türkiye'nin AEB'ye yönelik politikasını iki unsur üzerine oturtmuş olmasıdır. Birinci unsur AEB'nin ekonomik yönüdür. Daha önce de belirtildiği üzere AEB 170 milyonluk bir nüfusa ve 2,7 trilyonluk bir ekonomik hacme sahiptir. Ayrıca Rusya ve Kazakistan dolayısıyla önemli miktarda petrol ve doğalgaz rezervlerini içerisinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye AEB ülkelerinin her biriyle ekonomik ilişkilerini mümkün mertebe geliştirme emelleri içindedir ve bu gelişimin rakamlara da olumlu yansıdığı görülmektedir. Fakat AEB temel anlamda bir gümrük birliği uygulamasıdır. Bu nedenle uluslararası hukuk açısından Türkiye'nin halihazırda Avrupa Birliği ile oluşturmuş olduğu Gümrük Birliği'nin yanı sıra aynı anda Avrasya Ekonomik Birliği'nin gümrük birliği uygulamasına katılması mümkün değildir.

Türkiye'nin AEB'ye yönelik geliştirmiş olduğu dış politikanın diğer unsuru siyasal temellerdir. Her şeyden öte birlik içerisinde yer alan ülkelerden birisinin Ermenistan olması Türkiye'yi böyle bir gümrük birliği uygulaması içine girmekten alıkoymaktadır. Türkiye'ye yönelik tarihten gelen suçlamaları dolayısıyla Ermenistan ile ticari ve siyasi ilişkilerin olmaması buna mukabil böyle bir birlik içerisinde olmaktan dolayı bu ilişkilerin kurulmak zorunda kalınması Türkiye'nin tercih ettiği bir durum değildir. Türkiye bunu Avrupa Birliği içerisinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile de tecrübe etmektedir. AB'nin bir oldubitti ile GKRY'yi içine alması ile Türkiye'nin bu ülkeye uygulamakta olduğu ambargo, fasılların açılması ve müzakere edilmesi sürecinde karşısına bir engel olarak çıkmaktadır. Bu bakış açısıyla Ermenistan gibi bir ülkenin birlik

içerisinde olması Türkiye'nin katılım noktasında isteksiz olmasının sebeplerinden bir tanesidir. Diğer bir sebep olarak da böyle bir birliğin Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerine olumsuz yönde etki edecek olmasıdır. Hem bir Gümrük Birliği olması ve hem de ileriki dönemlerde siyasal bir birlik olarak ortaya çıkması ihtimali Birlik içerisinde yer alacak Türki Cumhuriyetler üzerinde Türkiye'nin etki düzeyini azaltacaktır. Siyasal bir birlik olarak ortaya çıkması durumunda Türkiye'nin etki çevresi oluşturmak noktasında tarihi rakibi Rusya ile çıkar çatışmaları yaşaması yüksek bir ihtimaldir. Bundan dolayı Türkiye, Rusya politikasını belirlerken ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine önem vermekte ancak siyasal ilişkilerin oluşturulması sürecinde hep itidalli davranmayı tercih etmektedir. AEB ile ilişkilerde de bunun tezahürünü görmekteyiz.

UKRAYNA SAVAŞI VE YAPTIRIMLAR

Türkiye'nin Rusya ve Kafkasya'ya yönelik dış politikasına etki eden bir diğer önemli olay 2013 yılında başlayan Ukrayna savaşıdır. 2013 yılının sonlarına doğru Ukrayna hükümetinin Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamaması sonucu başlayan ayaklanmalar Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle sona ermiştir. Ukrayna'nın savaş üzerinden istikrarsızlaştırılması bölgenin de istikrarsızlaşması ve sürekli bir çatışma ortamının Geniş Karadeniz Havzası'na hakim olmasına sebep olmuştur. Bu anlamda Türkiye, içinde olduğu bölgenin istikrarsızlaşmasından etkilendiği için politika geliştirme ve müdahil olma eğilimi göstermesindeki diğer etken Kırım nüfusunun yüzde 12'sini Kırım Tatarlarının oluşturması ve Kırım Tatarlarının hamisinin Türkiye olmasıdır. İlhak öncesinde Türkiye'nin tutumunun karşıt yönde olduğunu dönemin Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay şu sözlerle net olarak ifade etmiştir: "Kırım'ı Türkiye'nin bir parçası olarak mütalaa ediyoruz... Kırım Türklerinin geçmişte yaşadığı acıları tekrar yaşamamaları için konuyu hassasiyetle ve yakından takip ediyoruz... Kırım bizim için çok önemli.

Orada yeni haksızlıklar olmaması için de şu anda Türkiye aktif şekilde devrededir.”⁵

Akabinde dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2 milyona yakın Kırım vatandaşının Ukrayna’dan ayrılıp ayrılmama hususunda karar verecekleri referandumun geçersiz olduğunu ve Türkiye tarafından tanınmayacağını açıklamış ve sorunun Ukrayna’da yaşayan tüm grupların katılımıyla ve ulusal uzlaşıyla ancak toprak bütünlüğü ve siyasi egemenlik çerçevesinde çözülmesini istediklerini kaydetmişti. Davutoğlu, “Ukrayna’nın toprak bütünlüğü esasında çıkacak bir kararı veya süreci destekleriz, onun dışındaki kararların bizim açımızdan geçerliliği olmaz” diye konuşmuştu.⁶ Fakat tüm bu açıklamalara rağmen Türkiye 2015 yılında da 2014 yılında olduğu gibi Rusya ile ilişkilerini riske atmamayı tercih etmiştir.

Bu anlamda Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği kadar sert olmasa da Kırım’ın Rusya’ya bağlanmasını Kırım Türklerinin can ve mal güvenliklerini garanti altına almak bağlamında eleştirmiş fakat Rusya ile önemli bir yakınlaşma içinde olmasından dolayı da derinleşen ikili ekonomik ilişkilerini riske atmamak adına Rusya’ya yönelik yaptırımlara katılmamıştır. Türkiye’nin Rusya’ya yönelik atmış olduğu bu dış politika adımına rağmen Rusya ile kurmakta olduğu siyasi ilişkilerde yaşanan dalgalanmalar 2015 yılı içinde çeşitli dönemlerde Ukrayna savaşı ve Kırım üzerinden devam etmiştir.

Bu anlamda siyasi ilişkilerde yaşanan dalgalanmalara verilebilecek en somut örneklerden bir tanesi Erivan’da düzenlenen 1915 olaylarını anma törenlerine Putin’in bizzat katılmasıdır. Putin, Ermenistan’ın başkenti Erivan’daki törenlere katılmadan önce bir mesaj yayımlamış ve “24 Nisan 1915 insanlık tarihinin en trajik ve dramatik olaylarından biriyle bağlantılı, kederli bir tarih: Ermeni halkının soykırımı”⁷ demiştir. Putin’in bu tavrı Türkiye’de anında yankı bulmuş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Putin’i kınamış ve

kendisine kırgın olduğunu dile getirmiştir.⁸ Erdoğan akabinde “Rusya’nın Kırım politikasını eleştirmiş ve Rusya’nın Kırım, Lugansk, Donetsk konusunda hesap vermesi gerektiğini” söylemiştir.

Siyasi ilişkilerin yaşamış olduğu bu dalgalanma göstermektedir ki Türkiye, Rusya’nın yakın çevre üzerinde tekrar hakimiyet kurma girişimlerine dengeleyici diplomatik karşılıklar vermek suretiyle oldukça temkinli yaklaşırken karşılıklı ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi sayesinde Rusya kartını hem kendi kalkınması için hem de bölgesel güç olma politikasını desteklemek için kullanmaktadır.

SURİYE SAVAŞI: BÖLGESEL VE KÜRESEL ETKİLER

Türkiye-Rusya arasındaki ilişkilerde yaşanan bu asimetrik gelişim o kadar dikkat çekici bir hal almıştır ki, Suriye iç savaşı sürecinde Türkiye ve Rusya oldukça farklı çözüm önerilerine sahip farklı kutuplar olsalar da ekonomi ile ilgili konularda Avrupa Birliği’nin rakibi olarak birlikte hareket edebilmişlerdir. Örneğin bahsi geçen iç savaş sırasında farklı kamplarda olan taraflar enerji konusunda Avrupa Birliği için önemli bir adım olan Güney Akım projesini karşılıklı olarak aldıkları bir karar ile iptal etmiş ve yerine Türk Akımı projesinin gerçekleştirileceğini ilan etmişlerdi.¹⁰ Aslında bu Batı dünyasının Ukrayna krizi sonrası Rusya’ya uyguladığı yaptırımlara Türkiye’nin destek vermemesinin bir ödülüydü fakat Türkiye-Rusya ilişkilerinde siyasi ve ticari konuların ne kadar farklı şekilde ele alındığının da net bir göstergesi olmuştur.

Suriye’deki iç savaş, Mart 2011’de Esed yönetimindeki hükümet ile muhalif güçler arasındaki çatışmalarla başlamıştır. Bu süreçte iç savaş sebebiyle on binlerce kişi hayatını kaybetmiş, milyonlarca kişi evsiz kalmış ya da savaştan kaçarak Türkiye, Ürdün, Irak ve Lübnan gibi ülkelere sığınmışlardır. Bilindiği üzere Suriye’de yaşananlar, Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketlerinin devamıdır. Aralık 2010’da Tunus’ta hükümet karşıtı gösterilerle başlayan halk hareketleri, kısa sürede pek çok Ortadoğu ve Kuzey Afrika

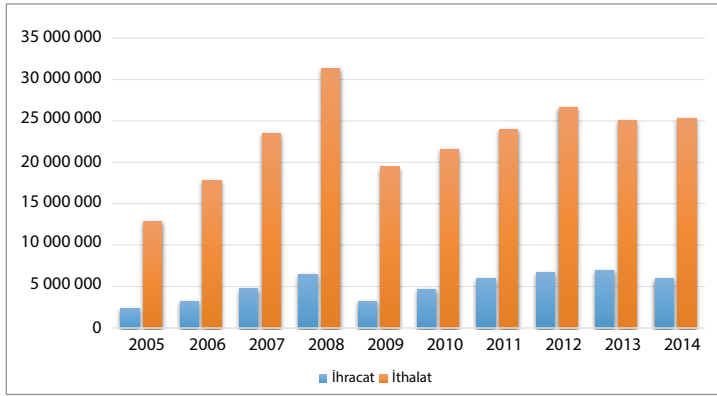
ülkesine sığmamıştır. Suriye bu noktada diğer ülkelerden farklı bir örnektir. Zeynel Abidin bin Ali, Muammer Kaddafi ve Hüsnü Mübarek gibi yöneticilerin sahip oldukları gücü ellerinde tutamadıkları bir ortamda Esed, Rusya, Çin ve İran gibi bölgesel ve küresel güçlerin desteğiyle hala iktidarda bulunmaktadır.

Suriye'deki iç savaşa yönelik olarak bölgesel ve küresel güçlerin her birinin farklı siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarları bulunmasından ötürü sorunun çözümü noktasında görüş ayrılıklarının var olduğu bilinmektedir. Bu anlamda ABD, AB, Arap devletleri ve Türkiye Suriye'de Esed karşıtı bir tavır sergilerken Rusya, İran ve Çin, genel olarak Esed yanlısı bir politika benimsemişlerdir.¹¹ Özellikle Rusya ve Çin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki rolleri bu noktada bir dengenin oluşması açısından ehemmiyet taşımaktadır. Özellikle Suriye ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminden süregelen yakın ilişkileri dolayısıyla Rusya'nın önemli bir müttefiki olduğu bilinmektedir. Soğuk Savaş döneminde Suriye sahip olduğu stratejik konum dolayısıyla SSCB için önemli bir üs olarak işlev görmüştür. Özellikle Suriye, Ortadoğu'ya müdahil olabileme aracı olarak yıllarca SSCB'nin yakın müttefiki rolünü üstlenmiştir. Bu rol Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam etmiştir.¹² Arap Baharı'nın bir uzantısı olarak Suriye'de 2011'de ortaya çıkan durumu Soğuk Savaş sırasında ABD'nin uyguladığı çevreleme politikasına benzeten Rusya bu nedenle mevcut iç savaşta Suriye'nin toprak bütünlüğüne vurgu yaparak Esed'i desteklemiş ve tüm müdahale planlarına karşı çıkmıştır. Bu anlamda Rusya yıllar sonra Ortadoğu'ya dönmüş ve doğrudan inisiyatif olarak birçok noktada Türkiye'nin benimsemiş olduğu politika ile çatışan politikalar benimsemiştir.¹³

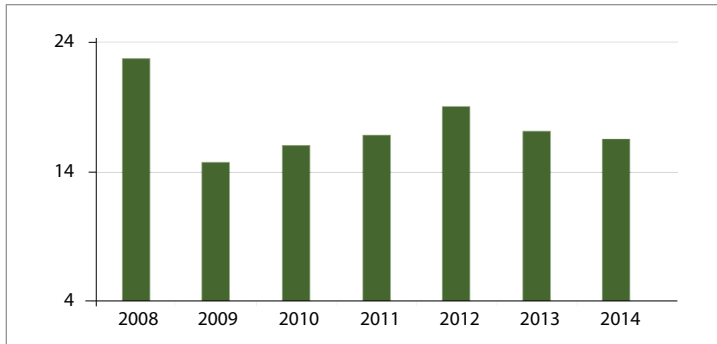
Bu bağlamda Suriye'de ortaya çıkan durum, Rusya'nın Soğuk Savaş'tan kalma Tartus askeri üssünü ve dolayısıyla Suriye'deki varlığını koruma amacıyla, 2008 yılında Güney Osetya'yı Gürcistan'dan

fiili olarak ayırması, 2014 yılında Kırım'ı Ukrayna'dan ayırması politikalarının bir devamı olarak SSCB döneminde hakim olduğu coğrafyaya geri dönebilme politikasının bir tezahürüdür.

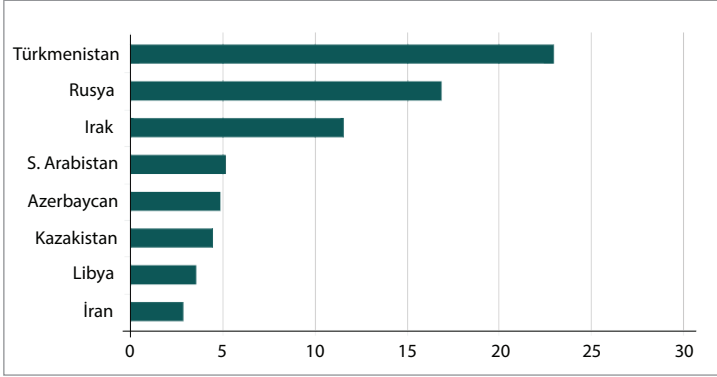
Türkiye ise genel olarak NATO ile uyumlu bir politika benimseyerek sivil halkın bu mevcut iç savaştan daha fazla mağdur olmasını için girişimlerde bulunmuş ve sınırın diğer tarafında kendi güvenliğini tehdit edecek oluşumların ortaya çıkmasına da engel olmak için politikalar geliştirme amacı içinde olmuştur. Bu perspektiften görülmektedir ki, Türkiye ve Rusya ekonomik ilişkilerinin etkilenmesine hiçbir durumda izin vermezken birçok siyasi konuda karşıt politikalar geliştirmekten çekinmemektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin Rusya'ya İhracatı ve İthalatı (2005-2014) (Değer: bin dolar)

Tablo 3: Türkiye'nin Rusya'dan Enerji İthalatı (milyar dolar)¹⁴

Tablo 4: 2010-2013 Yılları Arası Türk Müttehbitlerin En Çok İş Aldığı Ülkeler (yüzde)¹⁵

Yukarıdaki tablolardan görüleceği üzere, Türkiye ve Rusya arasında 1990'lı yıllara hakim olan rekabet söyleminin tersine, 2000'li yıllarda geliştirilen işbirliği ve stratejik ortaklık söylemi bağlamında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi açısından tam bir altın çağ yaşanmıştır. Bu süre zarfında iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi yüzde 17,3 artarak 31,2 milyar dolara yükselmiştir. Türk Akımı ve Mavi Akım gibi projelerle hem Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacı karşılanırken hem de Avrupa'ya satılacak önemli miktarda gaz Türkiye üzerinden geçmek suretiyle Türkiye'nin bir enerji merkezi olarak ortaya çıkması bu süreçte planlanmıştır. Rusya'dan gelen turist sayısının yıllık ortalama 4 milyon rakamlarına ulaşmasının yanı sıra 30'dan fazla Türk şirketinin Rusya'da 700'ün üzerinde mağaza açması da yine bu dönemde görülmüştür.

Fakat siyasi konularda yaşanan çıkar çatışmalarına rağmen sarsılmayan ekonomik ve ticari ilişkilerin derinden sarsıldığı ve özellikle kısa vadede iki taraf için de olumsuz etkileri olacak bir döneme girilmesine sebep olacak gelişme 24 Kasım 2015 sabah 09.24'te gerçekleşti. Saat 09.20 civarında Hatay Yayladağı bölgesinde Türk hava sahasını ihlal eden bir Rus uçağı beş dakika içerisinde 10 kez ikaz edilmesine rağmen Türk hava sahasını ihlal etmeye devam

ettiği için angajman kuralları çerçevesinde saat 09.24'te Türkiye'nin bölgede hava devriye görevinde bulunan iki adet F-16 uçağı tarafından düşürülmüştür.

Bu durumun ilişkilere yönelik ilk etkisi 25 Aralık'ta Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi'nin (ÜDİK) alt organı olan Ortak Stratejik Planlama Grubu toplantısına katılmak üzere Türkiye'ye gelmesi daha önceden planlanmış olan Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un ziyaretini iptal etmesi şeklinde olmuştur. Akabinde Rusya'dan bu fiilin çok ciddi sonuçlar doğuracağı yönünde açıklamalar gelmiştir. Bu kapsamda uçağın düşürülmesinin ardından ilk 24 saat içinde Lavrov, Rus vatandaşlarının Türkiye'ye gitmemesi yönünde çağrı yapmış; Akdeniz'deki Rus donanması, savaş uçağının düşürüldüğü kuzeybatı Suriye bölgesi açıklarına hava savunma sistemi S-300 füzelerini taşıyan savaş gemilerini göndermiş; Rusya, Türkiye sınırındaki operasyonların da artarak devam edeceğini ifade etmiş; Rus milletvekilleri, 1915 olaylarının "Ermeni soykırımı" olduğunu inkar edenlerin cezalandırılması yönünde yasa teklifini Meclise getirmiş ve Rus piyasa düzenleyicisi kamu kuruluşu Rosselhoznadzor, Rusya'nın Türkiye'den beyaz et alımını 1 Aralık'tan itibaren durduracağını açıklamıştır.¹⁶

Suriye krizi sürecinde Esed'i iktidarda tutup tutmama noktasında yaşanan rekabet Rusya'nın DAESŞ'e yönelik operasyonlar başlatma söylemi altında Esed rejimiyle ortak hareket ederek muhalifleri bombalaması ve bu kapsamda da bölgede çoğunlukla Türkmenlerin yaşadığı Bayır Bucak'taki Acısu, Fırınlık, Gınam ve Kızıldağ bölgelerine yoğunlaşması Türkiye tarafında tepkiyle karşılanmış ve Başbakan Ahmet Davutoğlu Rusya'yı şu sözlerle kınamıştır:

Birincisi, sivil halka karşı yapılan her türlü saldırıya karşıyız. İkincisi, sınır boylarımızda yeni mülteci dalgası oluşturacak saldırılara zaten karşıyız. Üçüncüsü de Bayır Bucak Türkmenleri asırlarca orada yaşamış kardeşlerimizdir diğer Suriyeliler gibi. Onlara dönük bu barbarca saldırıyı en şiddetli şekilde kınıyoruz ve bu konuda da

herkesi duyarlı davranmaya bir kez daha davet ediyoruz. “Teröre karşı mücadele veriyoruz” iddiasıyla oradaki Türkmen, Arap, Kürt kardeşlerimize dönük yapılan katliamları da kimse meşru kılamaz.¹⁷

Yükselen tansiyon 2000’li yıllar ile birlikte başlayan işbirliği ve stratejik ortaklığı 1990’lı yıllardaki karşılıklı güvensizlikten kaynaklanan diyalogsuzluk ve diyalogsuzluktan kaynaklanan güvensizlik sarmalına geri götürmüştür.¹⁸ Tarih boyunca rekabet eden iki ülke çok nadir olarak gerçekleşen bir çıkar çatışması sonucunda 2003 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinin Irak tezkeresini reddetmesi üzerine yoğunlaştırdıkları ilişkilerini yine bir siyasi kriz ile başlangıç noktasına geri döndürmüş durumdadırlar. Aslında Putin’in 2004 yılında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti 500 yıldır lider düzeyinde Rusya’dan Türkiye’ye yapılan ilk ziyaret olarak tarihe geçerken, genel beklenti stratejik partnerlik kurulmasından ziyade ekonomik ilişkilerin önündeki engellerin kaldırılmasıydı ki, bunu da taraflar başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş ve dış ticaret hacminin 100 milyar dolara çıkarılması yönünde hedefler belirlenmeye başlanmıştı.¹⁹ 24 Kasım olayıyla görülmüştür ki, iki ülkenin çıkarlarının çatışmaması durumu çok fazla sürmemiştir.

Bu bilgiler ışığında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin geleceğinin ne Soğuk Savaş ne de Soğuk Savaş sonrası 1990’lı yıllara dönmesi beklenmektedir. Halihazırda Ukrayna krizi nedeniyle ABD ve Avrupa Birliği tarafından uygulanan yaptırımlar ve bütçesinin önemli bir kısmını oluşturan petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki sert düşüş nedeniyle Rus ekonomisi 2014’ten bu yana ekonomik krizle boğuşuyor. Rusya Federal İstatistik Bürosu Servisi’nin açıkladığı verilere göre, 2015 yılı ilk çeyreğinde yüzde 2,2 daralan Rus ekonomisi, ikinci çeyrekte yüzde 4,6, üçüncü çeyrekte ise geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 4,1 küçülmüş durumdadır.²⁰ Bu açılardan bakıldığında yaşadığı ekonomik krizden dolayı sıkıntı içinde olan vatandaşlarının ilgi odağını başka yöne çekmek, 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna zaferlerinden sonra Suriye’de de aynı

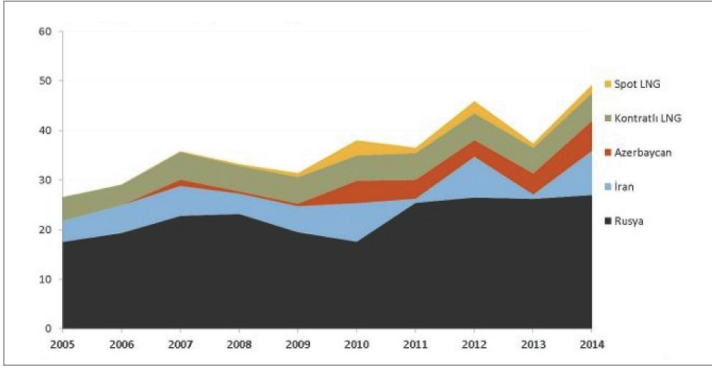
yönlü bir zafere ulaşmayı beklerken karşılaştığı onur kırıcı duruma yönelik sessiz kalması durumunda ortaya çıkacak prestij kaybını önlemek için şu aşamada maksimum tepkiyi vermeye çalışması olağan karşılanabilecek bir Rusya'nın kısa vadede de bu tepkisini devam ettirmesi beklenmektedir.

Bu noktada makalenin başından beri ifade edilen sağlam ekonomik ilişkilerin de zarar göreceği dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin Rusya tarafından uygulanan yaptırımlardan etkilenme oranının düşük olacağını da belirtmek gerekir. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (AİKB) Rusya'nın uyguladığı ekonomik yaptırımların 2016'da Türkiye'nin büyüme oranını binde 3 ile binde 7 oranı arasında geriletebileceğini açıklamıştır. Ayrıca Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek şu açıklamayı yapmıştır:

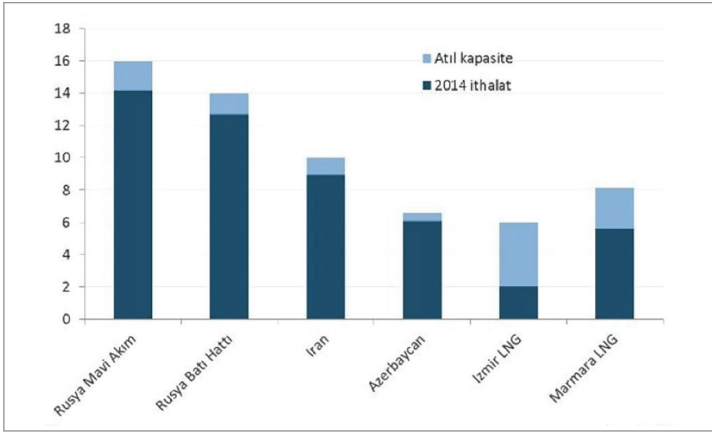
Rusya ile yaşanan krizin en kötü senaryoda Rusya ile sıfır ilişki olsa bile bunun etkisi 9 milyar dolar olur. Biz Rusya ile krizi tırmandırmak istemiyoruz, bu gerilimin etkisi GSYH'nin yüzde 0,3-0,4'ü civarında olabilir. Rusya'dan dönen tarım ürünlerinin yüzde 80'ini başka pazarlara yönlendirdik. İşlenmemiş gıdanın enflasyona baskısı çok güçlü; buna dönük yapısal önlemler alma noktasındayız; Rusya'nın almadığı gıdanın iç pazara verilmesinin konjonktürel, geçici etkisi olabilir. Enflasyonu tek haneye düşürmek için verimliliği ve üretimi artıracak adımları atmamız gerekiyor.²¹

Yaptırım anlamında bir başka dikkat çeken husus Türkiye'nin doğalgaz üzerinden Rusya'ya olan bağımlılığıdır. Türkiye doğalgaz ihtiyacının neredeyse tamamını ithal etmekte ve bu ithalatın yüzde 85'i Rusya, Azerbaycan ve İran'dan yapılmaktadır. Bu anlamda dört boru hattı bahsi geçen ülkelerden doğalgazı Türkiye'ye getirmektedir. Bunlar Rusya'nın elinde olan Batı Hattı ve Mavi Akım, Azerbaycan ve İran hatlarıdır. Bu boru hatları arasında en düşük kapasiteye sahip olan 6,6 milyar metreküp ile Azerbaycan hattıdır. Onu 10 milyar metreküp ile İran hattı takip etmektedir. Rusya'nın hakim olduğu hatlar ise sırasıyla Batı Hattı 14 milyar metreküp, Mavi Akım ise 16 milyar metreküptür.²² Daha önce Güney Akım'ın

iptal edilerek yerine Türk Akımı'nın yapılacak olmasının açıklanması ile ilişkilerin üst düzeye taşınması süreci 24 Kasım krizi akabinde iptal edilmiş ve Türk Akımı kısa vadede planlanan çalışmalar arasından çıkarılmıştır. Şu aşamada Rusya'nın doğalgaz kesimine yönelik bir politika geliştirme düşüncesi hayata geçirilmiş değildir. Bu durum söz konusu olsa bile, Türkiye de bu anlamda yeni açılımlar geliştirmekte; Katar ile LNG (sıvılaştırılmış doğalgaz) alımı için anlaşmalar yapmakta, ayrıca 2010 yılından beri ilişkilerinin bozuk olduğu İsrail ile yakınlaşma çerçesine girmektedir.

Tablo 5: Türkiye'nin Doğalgaz İthalatı (milyar metreküp)²³

Tablo 6: Türkiye'nin Doğalgaz İthalat Kapasitesi ve 2014 İthalatı (milyar metreküp)²⁴

Bu şartlar altında Türkiye'nin Kafkasya ülkeleri ile ilişkileri de önemli bir parametre olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Rusya'nın uyguladığı yaptırımlar arasında Türkiye'den Rusya'ya ve Orta Asya'ya giden TIR'ların gümrüklerde bekletilmesi yer almaktadır. Bu gelişmeye cevap olarak TIR'ların Gürcistan-Azerbaycan-Hazar Denizi üzerinden Kazakistan, Türkmenistan'a ve ardı ülkelere taşınması alternatifi devreye sokulmuştur. Bahsi geçen hat üzerinde kısa sürede iyileştirmeler yapılmış, Türkmenistan ikinci bir Türkmen gemisini Hazar'da hizmete sokmuş, Azerbaycan ise Kazakistan ve Türkmenistan'a giden TIR'ların transit ücretlerinde yüzde 40, Hazar Denizi'nden RO-RO gemileri ile yapılan taşıma işleminde ise yüzde 20 indirim yapmıştır.²⁵ Çok kısa zamanda üretilen bu çözüm pratikte Türkiye'nin Güney Kafkasya'da yer alan üç devletten ikisi ile sahip olduğu ilişkilerin ne kadar sağlıklı olduğunu göstermek açısından önemlidir. Bu yaklaşımın kökenlerini 2002 sonrası Türkiye'yi yönetenlerin Avrasya genelinde ve Kafkasya özelinde sahip oldukları yeni coğrafya tasavvurunda bulabilmekteyiz.

Bu anlamda Davutoğlu'nun geçmişte dile getirdiği söylem bu yeni coğrafya tasavvurunu net olarak gözler önüne sermektedir:

Türkiye'nin bulunduğu coğrafik konum diğer merkezi ülkelerin sahip olmadığı özellikleri Türkiye'ye katar. Örneğin, Almanya bir merkezi ülkedir fakat Avrupa'da bir merkezi ülke olarak Asya ve Afrika'dan uzaktadır. İran, Asya'da bir merkezi ülkedir fakat Avrupa ve Afrika'dan uzaktadır. Kapsamlı bir bakış açısıyla görülecektir ki Türkiye hem Asya hem Avrupa ülkesidir aynı zamanda Doğu Akdeniz aracılığıyla Afrika'ya da çok yakındır. Böyle eşsiz özelliklere sahip olan bir ülke katıyen pasif bir dış politika izleyemez. Türkiye ne sadece iki noktayı birbirine bağlayan bir köprü, ne bir ileri uç ülkesi, ne de İslam dünyası ile Batı arasında bulunan sıradan bir ülkedir.²⁶

Bu kapsamda Türkiye için merkez ülke olmanın gereklerinden birini yerine getirmek adına odaklanılan bölgelerden birisi de Kafkasya'dır. Kafkasya'yı Asya'nın derinliğine ulaşabilmek anla-

mında ilk kilit bölge olarak ele alan yeni tasavvur bu yaklaşımını Gürcistan ve Azerbaycan üzerine temellendirirken Ermenistan ile de yakınlaşma düşüncesini hepten yok saymamıştır. Fakat bu noktada Azerbaycan ile olan ilişkilerin çok farklı temellerinin olduğu unutulmamalıdır. “Bir Millet, İki Devlet” söyleminin ayakları üzerinde şekillenen yakınlık iki ülkenin sahip olduğu yoğun tarihi ve manevi ilişkilere dayanmaktadır. 2015 yılı içerisinde de değişmeyen bu ilişki düzeyinin yeni gelişme ve irade bildirimleri ile daha da geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin geleceği ile ilgili Türkiye’nin sahip olduğu vizyonu Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu Bakü’de iş dünyasına seslenirken şöyle özetlemiştir:

Bugün Rusya ilişkilerinde geçtiğimiz zorlu süreçte de Azerbaycan ile kurduğumuz yakın diyalogun, büyük bir önemi var. Biraz daha bu perspektifi somut ekonomik projelere indirmeye başlarsak, biz Pekin, Bakü, Boğaziçi, Brüksel, bütün bu Asya koridorunda, hem enerji hem ulaşım hatlarının, Türkiye ile Azerbaycan’ın omurgasını teşkil ettiği bir eksende gelişmesini arzuluyoruz. Ulaşım hatlarının geliştiği her yerde de aynen İpek Yolu gibi geçmişte, ticaret hatları da gelişir. İstiyoruz ki bütün bu coğrafya, bizim gönül coğrafyamızı da barındırdığı için bu coğrafya üzerinde akan ticaret, bu coğrafya üzerinde akan petrol ya da doğalgaz bu coğrafya üzerinde seyreden hızlı trenler, lojistik hatlar, havaalanları Türkiye ile Azerbaycan’ın merkezini oluşturduğu bir omurga etrafında şekillensin.²⁷

Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkilerde de Rusya faktörü ön plandayken planlanan projeler genellikle Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. 2000’li yıllarda Türkiye ile Rusya arasında tansiyonu yükselten önemli olaylardan birinin Rusya-Gürcistan savaşı neticesinde Güney Osetya’nın bağımsızlığını kazanması olduğu unutulmamalıdır. Bu süreçte Türkiye, Rusya ile karşı karşıya gelmek pahasına Ukrayna iç savaşında olduğu gibi Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü savunmuştur ve devam eden dönemde de Gürcistan ile ilişkilerini geliştirmekten yana bir po-

litika benimsemiştir. Uluslararası sistemin doğasından ötürü Gürcistan için Türkiye ile ilişkilerin ehemmiyeti oldukça hayatidir. Bu durum Gürcistan Savunma Bakan Yardımcısı Anna Dolidze tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

Türkiye ve Gürcistan arasındaki mevcut ilişkiler çok yakın. Böyle bir destekçi ülkemiz olduğu için çok mutluyuz. Ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel ilişki alanlarımız çok geniş. Dileriz ki gelecekte ilişkilerimiz daha yüksek seviyeye gelir.²⁸

Bu bağlamda Türkiye, Gürcistan'ı Avrupa'ya entegrasyon ve NATO'ya üyelik yolunda desteklemektedir. Hatta Karadağ'ın Aralık 2015 başında NATO'ya katılması için davet edilmesi üzerine Türkiye, Gürcistan'ın da NATO'ya katılması sürecinin kısaltılmasına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Bu kapsamda Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasında geliştirilen üçlü ilişkiler hem ekonomik hem siyasi hem de askeri alanlarda ilerletilmektedir. Bu anlamda en önemli gelişme Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu projesidir. Bu demiryolu hattı Azerbaycan'ın başkenti Bakü şehrinde Gürcistan'ın Tiflis ve Ahılkelek şehirlerinden geçerek Türkiye'nin Kars şehrine ulaşarak Avrupa'dan Çin'e demir yoluyla kesintisiz yük taşınmasını mümkün hale getirecektir. Böylece Avrupa ile Orta Asya arasındaki yük taşımalarının tamamının demir yolu aracılığıyla gerçekleştirilmesinin önü açılacaktır. BTK hizmete girdiğinde, orta vadede yıllık 3 milyon ton yük taşınması hedeflenirken 2034 yılında bu rakamın 16 milyon 500 bin ton yük ve 1 milyon 500 bin yolcu olarak gerçekleşmesi planlanmaktadır.

Türkiye'nin jeopolitik etki alanını genişletme arzusunun bir tezahürü olan bu demiryolu projesi yine aynı motivasyon üzerinden bölgedeki askeri işbirliğini artırmak için girişimlerde bulunulmasına da sebep olmaktadır. Bu anlamda önemli girişimlerden bir tanesi Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında yürütülen Üçlü Savunma Bakanları Toplantılarıdır. 2015 yılı içinde üçüncüsü

gerçekleştirilen bu toplantı kapsamında bölgesel ve küresel diyalogun önemine vurgu yapılmış ve bu üç ülke arasında geliştirilmiş olan diyalog kanallarının diğer ülkelere de örnek olması temennisi dile getirilmiştir.²⁹ Diğer bir gelişme ise yine aynı diyalog mekanizmalarının çalıştırılması kapsamında hayata geçirilen ve ilki Mayıs 2015 tarihinde gerçekleştirilen 1. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Silahlı Kuvvetler Komutanları Toplantısı'dır.

Türkiye-Ermenistan ilişkilerine ise yine 2002 sonrası Türkiye'nin sahip olduğu yeni coğrafya tasavvuru üzerinden yaklaşmakta fayda vardır. Çünkü ancak bu bağlamda 2009 yılı içerisinde gerçekleşen Türkiye-Ermenistan yakınlaşması anlamlandırılabilir. Fakat her ne olursa olsun Türkiye ile Ermenistan arasındaki aşılabilir sorun sadece 1915 olayları değildir. 1915 olayları ikili ilişkilerde Türkiye tarafını ilgilendiren bir sorunken bu ikili ilişkilerde aslında gizli bir üçüncü taraf daha vardır ki bu da Azerbaycan'dır. Çünkü Ermenistan-Azerbaycan arasında yer alan Dağlık Karabağ sorunu üç ülkenin muhtemel yakınlaşması noktasında bütüncül çözümler geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim 2009 yılında gerçekleşen Türkiye-Ermenistan yakınlaşması Azerbaycan kamuoyunda birtakım soru işaretlerinin belirmesine sebep olmuş ve Türkiye ile dostluk ilişkilerinin sorgulanmasına yol açmıştır.

Geçmişte yaşanan bu yakınlaşma zamanla ortadan kalkmış olsa da Ermeni entelektüelleri arasında belirli bir farkındalık ve bilinç yaratmıştır. Bu bilinci 24 Kasım olayı sonrasında Rusya'nın Türkiye aleyhine politikalar geliştirmesinin bir sonucu olarak 1915 olaylarını "soykırım" olarak tanımak adına Parlamento'ya yasa teklifi verilmesine tepki veren Ermeni entelektüellerinde görebilmekteyiz. Tepkilerini dile getiren bu entelektüellerden birisi olarak Erivan'daki Küreselleşme ve Bölgesel İşbirliği Analitik Merkezi Direktörü Stepan Grigoryan 1915 olaylarının Rusya tarafından kullanılmasına olan tepkisini şöyle dile getirmiştir:

Ermeniler, Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinin kötüleşmesini istemezler. Ermeniler, Türkiye'nin istikrarlı olmasını isterler. Sadece aptal insanlar Türkiye'nin istikrarlı olmasına karşı çıkarlar. Tarih tekrarlanmamalı. Rusya, Ermenistan'ı Türkiye'ye karşı kullanmamalı, 1915 olaylarından önce olduğu gibi. Ermenistan ile Türkiye karşılıklı pozitif adımlar atarak ve doğrudan diyalog kurarak iki ülke ilişkilerinin üçüncü ülkeler tarafından kullanılmasını engelleyebilirler.³⁰

Bu söyleme ek olarak Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu, 64. Hükümet Programı'nı açıkladığı konuşmasında Ermenistan ile ilişkilerin normalleşmesine yönelik adımların atılmaya devam edeceğini belirtmiş ve Kafkasya'daki barış ve istikrarın sağlanmasının Türkiye için önemli bir misyon olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'nin Ermenistan'a yönelik dış politikasının 2015 yılında bu gelişmeler gözlemlenirken yine Türkiye-Rusya arasında ortaya çıkan krizin tüm bu söylemlere rağmen Türkiye-Ermenistan ilişkilerini daha kötü bir dönemece sokmasına sebep olacak farklı bir gelişme daha gerçekleşmiş ve Rusya'nın Ermenistan-Türkiye sınırına 58. Kolordusunun seçkin birliklerinden oluşan 7.000 askerini konuşlandıracağı bilgisi basına yansımıştır. Bu birliğin roketatar ve tanklara da sahip olacağı ayrıca buradaki karargahın ve Suriye'deki S-400 füzelerinin konuşlandırıldığı Rus askeri üssünün özel iletişim kanallarıyla doğrudan bağlantı içinde olacağı, bu bağlamda da bu iki merkezin koordineli radar faaliyetlerinin Türkiye hava sahasının yüzde 85'ine ulaşacak bir alanı kapsayacağı ifade edilmiştir.³¹ Her ne kadar henüz doğrulanmamış olsa da böyle bir gelişme yaşanması Türkiye-Ermenistan ilişkilerini geliştirme arzusu içinde olan Türkiye'yi farklı politikalar geliştirmeye itebilir. Böyle bir durumun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini 2016 yılında gözlemleyebileceğiz.

SONUÇ

Türkiye'nin Rusya politikasında 1990'lı yıllar Soğuk Savaş döneminin de etkisiyle rekabetin önplana çıktığı, ikili ilişkilerde daha çok milliyetçi söylemlerin baskın olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkar-

ken, 2000’li yıllar AK Parti hükümetlerinin uygulamaya soktuğu proaktif dış politika anlayışının da etkisiyle yerini karşılıklı güvenin arttığı fakat ihtiyatlı ve dengeli bir işbirliğine bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana ikili ilişkilerde görülen en yoğun yakınlık bu altın çağ olarak adlandırılan dönemde vuku bulmuştur. Fakat tam bu yoğun ekonomik ilişkilerin daha da gelişerek bölgesel anlamda barışın ve istikrarın sağlanmasına yönelik olarak kullanılabilir hale gelmesi beklenirken 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna savaşları karşılıklı ilişkileri test etmiş fakat ağır bir darbe vurmamıştır. Diğer taraftan Suriye’deki iç savaş 2011’den beri Türk-Rus ilişkilerini test ederken bir anlamda uluslararası toplumda bu ilişkilerin sağlam olduğu yönünde bir kanı oluşmasına sebep olmuştur. Ancak 2015 yılının son çeyreğinde gerçekleşen Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesi ve bu nedenle angajman kuralları gereği Türk jetleri tarafından düşürülmesi olayı altın çağını yaşayan Türk-Rus ilişkilerini oldukça derinden sarsarken bölgesel ve küresel etkiler doğurmuştur. Bu etkilerin orta vadede devam etmesi beklenirken, Rusya’nın Türkiye’ye yönelik yaptırım uygulama çabası karşılıklı ilişkilerin olumlu yönde gelişip gelişmeyeceği noktasında uluslararası kamuoyunu meşgul etmektedir.

Öte yandan Türkiye’nin Kafkasya politikası ise Türk-Rus ilişkilerinden bağımsız olarak şekillenememekte ve mevcut ortamın gerginliğinden etkilenmektedir. Bu noktada bahsedilen etkinin olumsuz bir anlama sahip olmadığını belirtmek gerekir. Çünkü özellikle Rusya’nın uyguladığı yaptırımlar noktasında Türkiye alternatif arayışlar içine girmiş hem Kafkasya hem de diğer bölge ülkeleriyle ilişkilerini tekrar gözden geçirebilmiştir. Bunun sonucunda görüldüğü üzere Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan işbirliğinin daha üst seviyelere çıkarılabilmesi için fırsatlar doğmuş ve bunlar Türkiye tarafından başarılı bir şekilde hayata geçirilebilmiştir. Özellikle karayolu taşımacılığının Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ve Hazar Denizi üzerinden Kazakistan, Türkmenistan ve Orta Asya’ya ulaştırılması ve bu koridorun altyapısal anlamda iyileştirilmesi Türk-Rus ilişkilerinin

ileriki dönemlerde düzelmesi durumunda bile Türkiye için önemli bir gelişme olarak görülmelidir.

KRONOLOJİ

15 Ocak	Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'i Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda törenle karşıladı.
5 Mayıs	1. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Silahlı Kuvvetler Komutanları Toplantısı yapıldı.
12 Haziran	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in davetlisi olarak, Birinci Avrupa Oyunları'nın açılış törenlerine katılmak üzere Bakü'ye gitti.
23 Eylül	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Moskova Merkez Camii'nin açılışını yapmak üzere güneybirlik çalışma ziyareti için Rusya'nın başkenti Moskova'ya gitti.
15 Kasım	Küresel ekonomik sorunların çözümünde en önemli platformlardan biri sayılan, dünyanın en büyük 19 ekonomisi ve AB'yi buluşturan G20 liderlerinin 10. toplantısı, Türkiye'nin ev sahipliğinde 15-16 Kasım tarihlerinde Antalya'da yapıldı.
24 Kasım	Rusya Federasyonu Hava Kuvvetleri'ne ait Su-24M tipi uçağı sınır ihlali yaptığı için angajman kuralları gereği Türk Hava Kuvvetleri tarafından düşürüldü.
17 Aralık	3. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Savunma Bakanları Toplantısı yapıldı.

NOTLAR

1. "Türkiye'nin Avrasya Ekonomik Birliği ile işbirliği için yol haritası hazırlanıyor," Sputniknews, 25 Aralık 2014.
2. "Ermenistan Avrasya'da umduğunu bulamadı," *Ağos*, 1 Ekim 2015.
3. "Ryhor Astapenia, Belarus And The Declining Eurasian Economic Union," 3 Aralık 2015, <http://belarusdigest.com/story/belarus-and-declining-eurasian-economic-union-23846>, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015).
4. Astapenia, 3 Aralık 2015, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015).
5. Serkan Demirtaş, "Türkiye'nin Kırım'da Savaş Endişesi," BBC Türkçe, 3 Mart 2015.
6. Demirtaş, 15 Mart 2014.
7. "Putin de 'Soykırım' dedi," BBC Türkçe, 23 Nisan 2015.
8. "Erdoğan: Putin'e O Sözü İçin Kırgınım," Haber 7, 27 Nisan 2015.
9. "Türkiye Batı'nın Yaptırımlarına Karşı Rusya'nın Yanında Oldu," Sputniknews, 28 Nisan 2015.
10. Alexander Panin, "Russia's New Turkish Stream Gas Strategy More Bark than Bite," *Moscow Times*, 21 Ocak 2015; "Putin: Russia Cannot Con-

- tinue South Stream Construction in Current Situation,” Sputniknews, 1 Aralık 2014.
11. Ahmet Uysal, “Suriye Krizi ve İslam Dünyası,” Birol Akgün (Der.), *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara: 2012), s. 36-39.
 12. Amine Yazıcı, “Rusya’nın Suriye Politikası,” Birol Akgün (Der.), *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara: 2012), 40-43.
 13. Doğan Ertuğrul, “Türkiye Dış Politikası İçin Bir Test: Suriye Krizi,” TESEV Dış Politika Programı Yayını, 2012; Talha Köse, “Suriye Krizi ve Rusya’nın Uluslararası Sistemle Hesaplaşması,” 19 Ekim 2015, <http://setav.org/tr/suriye-krizi-ve-rusyanin-uluslararasi-sistemle-hesaplasmasi/yorum/31207>, (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2015).
 14. Enis Şenerdem, “5 Grafikte Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri,” BBC Türkçe, 25 Kasım 2015.
 15. Şenerdem, “5 Grafikte Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri.”
 16. “Rus Jetinin Düşürülmesinin Ardından Moskova 24 Saatte Hangi Kararları Aldı,” BBC Türkçe, 25 Kasım 2015.
 17. “Türkiye’den Rusya’ya ‘Bayırbucak’ Uyarısı,” *Hürriyet*, 20 Kasım 2015.
 18. Cenk Başlamış, “Türkiye-Rusya: 15 Yılın Birikimi 17 Saniyede Yıkıldı mı?,” BBC Türkçe, 25 Kasım 2015.
 19. Başlamış, “Türkiye-Rusya.”
 20. “Rus Ekonomisi için Türkiye’nin Önemi Büyük,” A Haber, 26 Kasım 2015.
 21. “AİKB: Rus Yaptırımları Büyüme Binde 3-7 Etkileyecek,” BBC Türkçe, 7 Aralık 2015.
 22. Cüneyt Kazokoğlu, “Türkiye Doğalgazda Rusya’ya Ne Kadar Bağımlı?,” BBC Türkçe, 4 Aralık 2015.
 23. Kazokoğlu, “Türkiye Doğalgazda Rusya’ya Ne Kadar Bağımlı?”
 24. Kazokoğlu, “Türkiye Doğalgazda Rusya’ya Ne Kadar Bağımlı?”
 25. “Türk Tırlarının Yeni Güzergahı Belli Oldu,” *Habertürk*, 2 Aralık 2015.
 26. Ahmet Davutoğlu, “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007,” *Insight Turkey*, c. 10, n. 1, 2008, s. 78.
 27. “Zorlu Süreçte Azerbaycan ile Diyalogun Büyük bir Önemi Var”, TRT Haber, 3 Aralık 2015.
 28. “Gürcistan Savunma Bakan Yardımcısı Rusya Krizini Değerlendirdi,” İHA, 2 Aralık 2015.
 29. “Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan Arasında Askeri İşbirliği,” *Star*, 17 Aralık 2015.
 30. “Ermenistan’dan Türkiye’ye Destek,” *Vatan*, 30 Kasım 2015.
 31. “Ermenistan Türkiye Sınırına Rus Askeri Birlikleri Konuşlandırılıyor,” CNN Türk, 14 Aralık 2015.

